

Ügyszám: **925/B/2004**
Keltezés: **Budapest, 2006.05.29 12:00:00 de.**
Előadó bíró: **Erdei Árpád Dr.**
Közlöny információ: **20/2006. (V. 31.) AB határozat**
Közzétéve a Magyar Közlöny 2006. évi 65. számában
AB közlöny: **XV. évf. 5. szám**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára és megsemmisítésére irányuló indítvány tárgyában meghozta az alábbi

határozatot:

1. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 366. § (1) bekezdésének „vagy riasztó hírt terjeszt,” szövegrésze alkotmányellenes, ezért azt a határozat közzétételének napjával megsemmisíti.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 366. § (1) bekezdése az alábbi szöveggel marad hatályban:

„366. § (1) Aki háború idején a katonák között elégedetlenséget szít, kishitúséget kelt, büntettet követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

2. Az Alkotmánybíróság elrendeli a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 366. § (1) bekezdés harmadik fordulata (riasztó hírt terjeszt) alapján lefolytatott és jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

Az Alkotmánybírósághoz indítvány érkezett a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. IV. törvénynek (a továbbiakban: Btk.) a harci szellem bomlasztása büntettét szankcionáló 366. § (1) bekezdése egyik fordulatának alkotmányossági vizsgálatával kapcsolatban. Az indítványozó álláspontja szerint a törvényi tényállás „riasztó hírt terjeszt” fordulata alkotmányellenes, mert sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdése által védett jogbiztonság követelményét, az alapvető jogok korlátozásának tilalmát kimondó 8. § (1) és (2) bekezdését, valamint a véleménynyilvánítás szabadságát oltalmazó 61. § (1) bekezdését.

Részletes indokolásában kifejtette, hogy „a 'riasztó hír' fogalma elvont, viszonylagos, nehezen értelmezhető”, mi több a katonák között ellentétes hatás kiváltására is alkalmas, mint amelyet a jogalkotó büntetni szándékozott. Ugyanakkor a következmények szempontjából a támadott jogszabály nem tesz különbséget sem a riasztó hír valóságtartalma, hiteles információként történő terjesztése, sem a riasztó hír terjesztésének eredményessége vagy eredménytelensége között. [Az „eredményes” magatartást a (2) bekezdés rendeli súlyosabban büntetni.] Az ebből fakadó jogbizonytalanság ellentétes az Alkotmány 2. § (1) bekezdésével.

A továbbiakban az indítványozó utalt arra, hogy bár az Alkotmány 8. § (4) bekezdése rendkívüli állapot, vagy szükségállapot esetén megengedi egyes alapvető jogok gyakorlásának felfüggesztését vagy korlátozását, a törvényi tényállás vitatott fordulata általánosságban, szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a 61. § (1) bekezdésébe foglalt véleménynyilvánítás szabadságát. A harci szellem bomlasztásának büntette nemcsak az Alkotmány 8. § (4) bekezdése szerinti kivételes helyzetben büntetendő, hanem - közelebbi megjelölés nélkül - mindenféle háború idején. Ugyanakkor a háború fogalma nem azonos a rendkívüli állapot fogalmával, a kettő ugyanis nem feltétele egymásnak. Magyar katonát részt vehet háborúban az ország határain kívül akkor is, ha az országban nincs rendkívüli állapot. Álláspontja szerint: „Továbbá a rendkívüli állapot idején történő alapjogi korlátozásnak is vannak határai. [...] a katonák véleménynyilvánításának [a támadott tényállásban foglalt] mértékű korlátozása még háború idején, a rendkívüli állapot kihirdetésével együtt sem fogadható el.”

Érveire figyelemmel az indítványozó kérte a Btk. 366. § (1) bekezdése támadott fordulata alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését.

II.

Az indítvánnyal érintett jogszabályi rendelkezések a következők:

1. Az Alkotmány rendelkezései:

„2. § (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.”

„8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.

(2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.

[...]

(4) Rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején az alapvető jogok gyakorlása - az 54-56. §-ban, az 57. § (2)-(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66-69. §-ban és a 70/E. §-

ban megállapított alapvető jogok kivételével – felfüggeszhető vagy korlátozható.”

„40/A. § (1) A Magyar Honvédség alapvető kötelessége a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása.

(2) A Rendőrség alapvető feladata a közbiztonság és a belső rend védelme.

(3) A Határőrség alapvető feladata az államhatár őrzése, rendjének fenntartása.

[...]”

„61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.

[...]”

„70/H. § (1) A haza védelme a Magyar Köztársaság minden állampolgárának kötelessége.

(2) Rendkívüli állapot idején vagy ha arról megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés a jelenlévő képviselők kétharmadának szavazatával határoz, a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgár férfiakat – törvényben meghatározottak szerint – hadkötelezettség terheli. Akinek lelkiismereti meggyőződése a katonai szolgálat teljesítésével összeegyeztethetetlen, polgári szolgálatot teljesít.

[...]”

2. A Btk. rendelkezése:

„Harci szellem bomlasztása

366. § (1) Aki háború idején a katonák között elégedetlenséget szít, kishitúséget kelt, vagy riasztó hírt terjeszt, büntetést követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény

a) harchelyzetben katonák elégedetlenségét vagy egyéb kötelességszegését váltja ki,

b) a szolgálatra más jelentős hátránnyal jár.”

III.

Az indítvány megalapozott.

1. Az Alkotmánybíróság a 18/2000. (VI. 6.) AB határozatában (a továbbiakban: Abh.) alkotmányellenesnek minősítette, s így megsemmisítette – a támadott jogszabályban foglalt rendelkezéshez tartalmilag közel álló elkövetési magatartást mutató – a Btk. 270. §-ába ütköző rémhírterjesztés törvényi tényállását (ABH 2000, 119–133).

1.1. Az Abh. II. fejezet 1. pontjában az Alkotmánybíróság elvégezte a rémhírterjesztés (a régies terminológia szerint vész hír) szabályozástörténeti feldolgozását és nemzetközi összefüggések tükrében is vizsgálta a számba jöhető elkövetési

magatartásokat, a tényállással védett jogi és elkövetési tárgyakat (ABH 2000, 117, 119, 124-127.). A határozatban kifejtett elemzését az Alkotmánybíróság a jelen ügy kapcsán – a támadott jogszabályi rendelkezés specialitásaira figyelemmel – az alábbiak szerint tartja fenn, illetve egészíti ki:

Az Abh. megállapította, hogy a rémhírterjesztés tényállása által védett jogi tárgyak köre a bűncselekménynek az 1879. évi XL. törvénycikkbe iktatott kihágási büntetőtörvénykönyvbe (a továbbiakban: Kbtvk.) történő bevezetése után fokozatosan bővült. Ennek során a védett jogi tárgyak közé a honvédelem, a hadviselés érdekei is bekerültek.

A honvédelem érdekeit is sértő vészírterjesztés tényállása mellett részben a Kbtvk.-t megelőző, részben az annak hatályba lépését követően megszülető katonai büntetőtörvénykönyvek speciális tényállások keretében is szankcionáltak a vészírterjesztés elkövetési magatartásaival jelentős hasonlóságot mutató (esetenként tartalmilag megegyező), ám más jogi és elkövetési tárgyakat veszélyeztető tényállásokat. A változó megfogalmazású rendelkezések közös lényege az volt, hogy büntetni rendeltek speciális katonai körülmények között vagy hadihelyzetben tanúsított olyan cselekményeket, amelyek a katonáktól elvárható, a katonai esküjük szerint tanúsítandó magatartásra, s ezen keresztül a hadi események alakulására közvetlenül kedvezőtlen kihatással voltak. Tényállási elemként rendszerint szerepelt még célzat vagy eredmény is, ennek hiányában pedig az elkövetési tárgyak és magatartások szűkítése határolta be a tényállás alkalmazhatóságát. A számba jöhető szankciók – a katonai életviszonyok sajátosságaihoz is igazodva – a cselekmény tényleges tárgyi súlyát és következményeit figyelembe véve differenciált büntetés kiszabását tették lehetővé.

1.2. Az osztrák hadsereg első katonai büntetőtörvénykönyvét 25 éves előkészület és folyamatos érdemi munka után elismert jogtudósok által kibocsátott „alkalmassági vélemény” birtokában I. Ferenc József császár 1855. január 15-én szentesítette. A közös hadseregre vonatkozóan ez a jogszabályi szöveg került kihirdetésre az 1868. évi XL. törvénycikkkel (a továbbiakban: Kbtvk.1.). Hatályát az 1868. évi XLI., illetve az 1881. évi III., továbbá az 1886. évi XX. törvénycikkek kiterjesztették a magyar királyi honvédségre, a csendőrségre, s a népfelkelésre.

A Kbtvk.1. 7. pontja gyávaság címszó alatt harci helyzettől függetlenül rendelte büntetni „azon harczos állománybeli egyén” magatartását „aki bár csak szavak vagy jelek által is oly érzületet tanúsított, mely másokban bátortalanságnak előidézésre alkalmas”. Az „alkalmas magatartásokat” a 7. pont IX. alpontja, pontosan körülírta.

A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk (a továbbiakban: Kbtvk.2.) szankcionálta a gyávaság büntetést. A bűncselekményt elkövette: „aki ellenségeskedés alkalmával csüggeteg szavakat ejt vagy kedvezőtlen hadihíreket terjeszt, s e cselekmények valamelyikével másnak

bátortalanságát vagy ennek veszélyét idézi elő." A cselekmény gondatlan változata is büntetendőnek számított (107. § 3. pont, 108. § 3. pont, 109. §, 110. §).

A katonai büntető törvénykönyv (sic!) életbeléptetéséről és annak a közönséges büntető törvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk 80. §-a a Ktbtk.2.-ben foglalt magatartáson túl, szubszidiárius cselekményként büntetni rendelte a háború idején a hadviseléssel kapcsolatban elkövetett vészír terjesztését is.

A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény 39. §-a már félelelemkeltés címén szankcionálta annak az elkövetőnek a cselekményét, aki háború idején - de csak a hadihelyzettel kapcsolatban - félelelemkeltésre alkalmas hírt terjesztett.

A hadiérdeket is veszélyeztető rémhírterjesztés a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. év V. törvény hatályba lépéséig politikai, ezen belül pedig az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények számított. Az 1961. évi V. törvény megszüntette a cselekmény politikai jellegét, s rendszertani, dogmatikai változtatásokat hajtott végre. Ennek során önálló fejezetben szabályozta a katonai bűncselekményeket, az elkövetői minőséghez (katona és nem katona), illetve további speciális feltételekhez, más jogi és elkövetési tárgyakhoz kapcsolódóan tartalmilag részben hasonló magatartásokra is eltérő törvényi tényállást és jogkövetkezményeket állapított meg. A szerkezeti és tartalmi átalakítás következtében a bárki által elkövethető, a 218. §-ban büntetni rendelt rémhírterjesztés bűncselekményének védett jogi tárgyaként csak a köznyugalom és a gazdasági helyzet szerepelt. A csak katona által megvalósítható 333. §-ban harci szellem bomlasztása címén a harc helyzetben elkövetett rémisztő hír terjesztését szankcionálta. Ennek közvetlen védett jogi tárgya a személyi állomány töretlen harci készsége, közvetett jogi tárgya a hadsereg harcképessége volt.

1.3. A szabályozási módot illetően ezt a megoldást követte a Btk. is, amely a 270. §-ban - az Abh. következtében - ma már csak a közveszély színhelyén nagy nyilvánosság előtt, bárki által elkövethető rémhírterjesztés védett jogi tárgyának a köznyugalom tekinteti. A katonai bűncselekmények között, a Btk. 366. §-a ma is ugyanazon elkövetési magatartásokat szankcionálja, mint az 1961. év V. törvény 333. §-a. További tényállási elemként azonban nem harc helyzetben, hanem a cselekmény háború idején történő elkövetését jelöli meg. A bűncselekmény védett jogi tárgya a katonák harci szelleme, amely annak feltétele, hogy a katona szervezett harci feladatokat eredményesen hajtson végre.

2.1. A Btk. XX. fejezetében szabályozott katonai bűncselekmények tette (esetenként közvetlen sértettje) csak katona lehet. A támadott tényállás a bujtogatás vétségéhez (357. §) hasonlóan - a fejezetben szereplő más

bűncselekményekhez képest - annyiban speciális, hogy megvalósulása feltételezi további - a cselekményben vétlen - katonák „közreműködését”, minthogy az elkövetési magatartás címzettje is csak ilyen státusú személy lehet.

A bűncselekmény személyi hatályát a Btk. 3-4. §-i, valamint a katona fogalmát körülíró 122-122/B. §-ai, illetve a 137. § 18. pontja együttesen határozzák meg. E rendelkezésekből kitűnően a katona fogalma két szinten vizsgálendő: egyrészt a Btk. 122. §-a alá eső, a nem nemzetközi kötelezettségen alapuló jogszabályok, másrészt a Btk. 122/A-122/B. §-ai szerint figyelembe veendő, törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződések tükrében.

Az első csoportba a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 21. §-a, a határőrizetről és a Határőrségről szóló 1997. évi XXXII. törvény 29. §-a, a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7. §-a, a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 85. §-a, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 332. § (5) bekezdése tartozik. Ezek szerint a honvédség tényleges állományú, a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja minősül katonának, s lehet a cselekmény tette.

A második csoportra döntően az 1999. évi CXVII. törvénnyel kihirdetett, az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló Megállapodáshoz történő csatlakozásról, a Megállapodás kihirdetéséről, valamint a Megállapodáshoz kapcsolódó egyes jogszabályok módosításáról szóló nemzetközi szerződés (a nemzetközi megnevezésre tekintettel a továbbiakban: NATO SOFA) I. cikkének a) pontja vonatkozik. Figyelembe veendő továbbá az 1995. évi CII. törvénnyel kihirdetett, az Észak-atlanti Szerződés részes államai és a „Békepartnerség” más résztvevő államai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló Megállapodás és annak Kiegészítő Jegyzőkönyve megerősítéséről és kihirdetéséről szóló egyezmény (a továbbiakban: Békepartnerség egyezmény) melléklete I. cikkének a) pontja is. Ezek alapján - meghatározott körülmények között - a szolgálati feladat közös ellátásakor a szövetséges és a békepartnerségben résztvevő fegyveres erő szárazföldi, haditengerészeti vagy légierejéhez tartozó, a szövetséges fegyveres erő állama rendőrségének, illetve polgári védelmi szolgálatának tagja, más állam katonája, a más állam rendőrségének, illetőleg polgári védelmi szolgálatának tagja is katonának tekintendő.

A bűncselekmény tetteseként (főszabályként) azonban - a 122. § (4) bekezdésének, továbbá a szövetséges haderők együttműködését szabályozó két- és többoldalú szerződéseknek is mintául szolgáló, az 1999. évi CXVI. törvénnyel kihirdetett, az Észak-atlanti Szerződés alapján felállított nemzetközi katonai parancsnokságok jogállásáról, Párizsban, 1952. augusztus 28-án készült Jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásról és a Jegyzőkönyv

kihirdetéséről szóló nemzetközi szerződés III. Cikk. 1. pontjának a) pontjának, a IV. cikk a) pontjának, továbbá a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló, az 1996. évi XXXVIII. törvény 5. § (1) bekezdés b) pontjának az egybevetéséből következően - a szövetséges fegyveres erő katonája mégsem jöhet számításba. Ez alól a fentebb kifejtettek szerint kivételt teremt a NATO SOFA és a Békepartnerség egyezmény. A szövetséges fegyveres erő tagja - mindenki máshoz, így a Btk. alapján katonának nem minősülő személyhez hasonlóan - lehet viszont részese a cselekménynek.

2.2. A támadott tényállásban szereplő háború fogalma - összhangban az Alkotmány rendelkezéseivel - a Btk. alapján egyrészt sem térben, sem időben nem szűkül a Magyar Köztársaság területén zajló eseményekre, másrészt a külföldi hadműveleti területen a magyar katona harci tevékenységbe történő bevetés nélkül is háborúban résztvevőnek minősül [Alkotmány 19. § (3) bekezdés g) és h) pontja, valamint i) pontjának első és második fordulata, 19. § (3) bekezdés j) pontja, Btk. 137. § 10. és 19. pontja]. Ugyanakkor a Btk.- a konkrét bűncselekmények elkövetetősége szempontjából - körülírással szűkíti is az Alkotmányban szereplő rendkívüli állapot, szükségállapot fogalmát, s meg sem említi az Alkotmány 8. § (4) bekezdésében mindezekkel egyenrangúként meghatározott veszélyhelyzet kategóriát.

2.3. A riasztó hír fogalmát, „minőségi” kritériumait a Btk. nem határozza meg. Ebbe a körbe tartozik minden olyan közlés, amely alkalmas lehet arra, hogy a katonák között a riadalom különböző fokozatait: a nyugtalanságot, az ijedtséget, a félelmet, a rémületet, a rettenetet kiváltsa, vagy baljós következtetések levonásának, a kilátástalanság érzésének táptalajává válják. A minden megszorítás nélkül alkalmazott „riasztó” jelző folytán az ilyen hír bármire vonatkozhat. Így pl. utalhat közvetve vagy közvetlenül a hadihelyzetre, az alakulatok harckészültségére, a fegyverzet minőségére, a felkészültség szintjére, az utánpótlásra, az ellenséges csapatok magatartására, lehetőségeire, illetve más hasonló, a katonák helyzetét, állapotát, harci morálját, kitartását közvetlenül érintő körülményre. Éppenígy szólhat a hazai, vagy nemzetközi politikai, társadalmi, gazdasági eseményekről, a civil lakosság állapotáról, katonai akciók vagy a csapatok állapotának külső megítéléséről is.

A bűnösség megállapíthatósága szempontjából viszont érdektelen, ha a riasztó hír a tényeket illetően megfelel a valóságnak, tárgyyszerű közlést, tájékoztatást, tartalmilag valótlan állítást, alaptalan híresztelést vagy akár a való tények elferdítését foglalja magában. Az is csupán a támadott tényállás címéből - és nem szövegezéséből - állapítható meg, hogy a riasztó hír közlése és a katonák harci szellemének állapota között kell fennállnia valamilyen okozatossági kapcsolatnak. Az önmagában is értelmezést igénylő harci szellem fogalmát sem a Btk., sem a joggyakorlat, sem pedig az oktatást célzó irodalom nem határozza meg. Ez a körülmény a riasztó hír meghatározhatatlanságát tovább fokozza.

2.4. A riasztó hír közlésének módja ugyancsak indifferens, erre nézve a Btk. szintén nem tartalmaz semmilyen iránymutatást. Így történhet szóban, írásban, ráutaló magatartással, közvetlenül vagy hírközlési eszköz igénybevételével.

A törvény nem kívánja meg azt sem, hogy a riasztó hírről nagyobb létszámú katona szerezzen tudomást. A támadott tényállás szóhasználatából és további feltételeket jelentő tényállási elemek hiányából következően a cselekmény megvalósul, ha mindössze két katona előtt ismertté válik az állítás. A tudomásszerzésnek nem kell egyidejűleg történnie és a katonáknak nem kell azonos harci egységhez sem tartozniok. A 2.1. pontban kifejtettek (a katona fogalma) figyelemmel a hír címzettjének a magyar haderő állományába sem kell tartoznia és a közös kontingensen belül sem kell azonos parancsnokság alatt szolgálnia.

2.5. A bűncselekmény ugyan csak szándékosan követhető el, ám megvalósításához az eshetőleges szándék is elegendő. A célzat nem tényállási elem. Amennyiben a magatartás célzatos, az elkövető a Btk. 146. §-ában meghatározott ellenség támogatásának büntette címén vonandó felelősségre. A tettes motívuma (elkeseredettség, reménytelenség, kétségbeesés, harag, düh, kollaboráns indíttatás, saját vagy mások biztonságának féltése, stb.) ugyancsak közömbös. Tekintve, hogy a riasztó hír terjesztése veszélyeztetési bűncselekmény, alapesetben ugyancsak nincs jelentősége annak, hogy a tettes cselekedete ténylegesen kifejtett-e valamilyen hatást akár az alakulat, akár a riasztó hírről értesült katonák magatartására, vagy valamilyen szinten befolyásolta-e a feladatok elvégzésének eredményességét.

IV.

1. A Btk. 366. § (1) bekezdésének támadott fordulata az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében meghatározott véleménynyilvánítási szabadságnak a jogrendszer legsúlyosabb eszközével, a büntetőjogi szankcióval történő korlátozását jelenti.

Az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos tartalmát a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában foglalta össze. E szerint: „Az Alkotmány a véleménynyilvánítási szabadság megfogalmazásánál nem tesz kifejezett különbséget tényközlés és értékítélet között. [...] A véleménynyilvánítás szabadsága ezért általában mindenféle közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán értékítéletekre.” (ABH 1994, 219, 230.) Az Abh-ban rámutatott arra is, hogy: „Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és társadalmi folyamatot – biztosítja. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek

egyaránt - különösen azért mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke." (ABH 2000, 117, 121.)

1.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában az alapjog korlátozása alkotmányosságának megítélése minden esetben a szükségesség-arányosság tesztje alapján történik. Ennek során az Alkotmánybíróság esetről esetre állapítja meg, hogy a támadott jogszabály meghozatala során a törvényhozónak volt-e alkotmányosan elismerhető kényszerű oka az alapjog korlátozására, annak súlya arányban áll-e az elérni kíván céllal, illetve a cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazta-e a jogalkotó [pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 171.; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 219, 228.; 56/1994. (XI. 10.) AB határozat, ABH 1994, 312, 313.; 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 112.; Abh., ABH 2000, 117, 129.].

A korlátozhatóság feltételeit az Abh.-ban kifejtettek szerint a magyar államra kötelező egyezmények, így az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (a továbbiakban: Egyezségokmány), valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye) határozzák meg. A határozat összefoglalóan rámutatott, hogy e feltételek között a közrend, a közbiztonság védelme, a zavargás megelőzése szerepel. Mindkét nemzetközi dokumentum figyelmeztet továbbá arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága kötelezettségekkel és felelősséggel jár, így azt a nemzeti törvényhozás a demokratikus társadalomban elismert és szükséges alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozhatóságnak vetheti alá. A korlátozás lehetséges okai és céljai között említik nemzetbiztonsági érdeket, a területi integritást, a közbiztonságot, a zavargást, a bűncselekmények megelőzését, a közegészség és az erkölcsök, valamint mások jó hírnevének vagy jogai védelmét, a bizalmas információ közlésének megakadályozását, a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartását (részletesen: Abh., ABH 2000, 117, 125-127.).

Az Abh. elemezte az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát is. Összegzésében megállapította, hogy a Bíróság a korlátozhatóság alapjául három együttes feltételt követel meg. A megszorításokat kellő pontossággal olyan megfogalmazásban kell törvénybe foglalni, hogy minden állampolgárnak módja legyen ésszerű mértékben előrelátnia magatartása következményeit. Ezen túlmenően a korlátozásnak valamilyen, demokratikus társadalomban szükséges intézkedésnek kell minősülnie és törvényes célt kell szolgálnia. Mindazonáltal a Bíróság a korlátozó intézkedések szükségességének megítélésében széles mozgásteret biztosít az államoknak (részletesen: Abh., ABH 2000, 117, 125-127.).

1.2. A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközökkel történő korlátozhatóságáról az Alkotmánybíróság szintén számos esetben kifejtette álláspontját.

A 30/1992. (V. 26.) AB határozat általános érvennyel leszögezte, hogy a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjog eszközeivel történő korlátozása alkotmányosságának megítélésénél „érvényesülnie kell a büntetőjog egész rendszerére vonatkozó alkotmányos követelményeknek is”. A vizsgálat tárgya az, hogy az adott tényállásban leírt magatartás esetén elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása, s annak mértéke megfelel-e az arányosság követelményeinek. Ez utóbbi körben értékelendő, hogy az elérni kívánt célhoz a büntetőjog szükségképpen súlyosan jogkorlátozó eszközrendszerének igénybevétele általában, ezen belül a konkrét tényállás esetén, szükséges- és megfelelő-e (részletesen: ABH 1992, 167, 172.).

Az ide vonatkozó határozatok tartalmazzák továbbá, hogy az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében foglalt szabad véleménynyilvánításhoz való jog olyan alapjog, amely a véleményt érték- és igazságtartalmára tekintett nélkül védi. Nem csupán alanyi jog, hanem a szabad véleménynyilvánítás garanciája is, amely magát a véleménynyilvánítás lehetőségét oltalmazza. Következésképpen e szabadságjognak csak külső korlátai vannak, s csak „kevés joggal szemben kell engednie”. A korlátozhatóság megítélésére vonatkozó szükségességi-arányossági teszt alapján eltérő mérce érvényesül azonban, ha a véleménynyilvánítás szabadsága az emberi méltósággal, mint általános személyiségi jogként meghatározott anyajoggal ütközik, mintha további alapjogokkal kerül sor kollíziójára. Ezen túlmenően a véleménynyilvánítási szabadságot „korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely 'intézmény' közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya.” [Részletesen: pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 179.; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 219, 223.; 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 111.; 13/2000. (V. 12.) ABH 2000, 61, 66-67.; 14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 90, 94.; 18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303, 308-309.; valamint az Abh., ABH 2000, 117, 121-123, 127.]

2. A szükségességi-arányossági teszt kiindulópontja az Alkotmány 8. § (2) bekezdése, amely az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozhatatlanságát mondja ki. Ugyanakkor az Alkotmány 8. § (4) bekezdése az ott nevesített esetekben, a felsorolt alapjogok kivételével lehetővé teszi az alapvető jogok gyakorlásának korlátozását vagy felfüggesztését. Ilyen tartalmú intézkedésre rendkívüli állapotban, szükségállapotban (azaz a Btk. által körülírt háborús helyzet idején) s ezen felül a csak az Alkotmányban nevesített veszélyhelyzetben kerülhet sor.

A már hivatkozott Egyezségokmány 19. cikkének b) pontja a szabad véleménynyilvánítás jogát - a jelen fejezet 1.1. pontjában felsoroltakon kívül - az állambiztonság okán is korlátozhatónak ítéli. A háborúval összefüggésben a 20. cikk a háborús propaganda törvényi tilalmának kötelezettségét írja elő

a szerződő felek számára. A 4. cikk a nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idejére engedi meg, hogy az államok eltérjenek az Egyezségokmányban vállalt kötelezettségeiktől. Hangsúlyozza azonban, hogy az eltérés csak az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékű intézkedésekben állhat, s az adott állam haladéktalanul köteles erről tájékoztatni az Egyesült Nemzetek Szervezetének Főtitkára útján az egyezményben részes államokat.

A kifejtettekhez hasonlóan az Emberi Jogok Európai Egyezménye 15. cikke háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén biztosítja az állam számára az Egyezménytől történő eltérés lehetőségét. Kimondja azonban, hogy intézkedések megtételére csak akkor van lehetőség, ha ezek nem ellentétesek az állam egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeivel, s a megtett lépések csak olyan mértékűek lehetnek, amelyeket a helyzet feltétlenül megkíván. A jogok korlátozásáról és ennek okairól az Európa Tanács Főtitkárát teljes körűen kell tájékoztatni. A 18. cikk tartalmazza, hogy a jogok és szabadságok korlátozásait nem lehet más célra alkalmazni, mint amelyet az Egyezmény megenged.

3.1. A törvényhozót az Alkotmány nem zárja el attól, hogy kivételes helyzetekre (mint amilyen a rendkívüli és a szükségállapot vagy veszélyhelyzet) felkészülve az alapvető jogok gyakorlását érintő előzetes szabályokat alkosson. Ezeknek az absztrakt tényállásoknak is meg kell azonban felelniük az Alkotmány további rendelkezéseinek.

A korlátozás szükségességéről és arányosságáról szóló döntés mindig a körülményektől függ. A megítélésben a korlátozás társadalmilag elismert célja mellett – többek között – szerepe van annak, hogy a korlátozás alá eső alapjoggal szemben áll-e más alapjog, s ha igen ez utóbbi érvényesüléséhez mennyiben elengedhetetlen a lényeges tartalom érintése. A gyakorlat következetes abban is, hogy más a mérce akkor, ha a korlátozásra kevésbé szigorú eszközök alkalmazását lehetővé tévő jogágak rendelkezései útján kerül sor, mintha a jogalkotó az ultima ratiót jelentő büntetőjog súlyos korlátozó és szankcionáló eszközrendszerét veszi igénybe. A korlátozás nem jelentheti az alapjog gyakorlásának teljes ellehetetlenítését, ugyanakkor az egyébként még a szigorú alkotmányos védelem alatt álló alapjogok (pl. személyi szabadsághoz való jog) büntetőjogi eszközökkel történő korlátozása sem kizárt.

3.2. A kifejtettekre figyelemmel a Btk. 366. § (1) bekezdése III. fordulatának vizsgálatakor az Alkotmánybíróságnak elsőként abban kellett állást foglalnia, hogy a 8. § (4) bekezdésére alapítva a jogalkotónak az alapvető jog lényegére vonatkozó korlátozó érvényű döntésekor megvolt-e a kellő alkotmányos alapja, vagyis az szükséges-e.

A támadott tényállás vitatott rendelkezése a közlés szabadságának korlátozását az Alkotmány 8. § (4) bekezdésében foglalt egyes esetekben, illetve a Btk. 137. § 10. pontja, illetve 122/B. §-a által ezzel egyenértékűvé avatott

helyzetekben teszi lehetővé.

A korlátozás szoros összefüggésben áll az Alkotmány 40/A. § (1) bekezdésében és 70/H. § (1) bekezdésében foglalt alkotmányos feladatokkal és kötelezettségekkel. Az előbbi haza katonai védelmét és a nemzetközi kötelezettségből eredő védelmi feladatok ellátását a Magyar Honvédség feladatává teszi. Az utóbbi a haza védelmét minden állampolgárt terhelő alkotmányi kötelezettségként határozza meg.

Az alapjog gyakorlásának korlátozhatósága sőt felfüggesztése tekintetében az Alkotmány 8. § (4) bekezdésében körülírt helyzetek mindenképpen alkotmányosan elismert szükségességi okok. A korlátozás alkotmányos célját pedig az Alkotmány további rendelkezései, így a 40/A. § (1) bekezdése és a 70/H. § (1) bekezdései adják meg. Az Abh.-ban az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy az ott vizsgált magatartás kapcsán is előfordulhatnak olyan esetek, amikor - a jogbiztonság követelményét is kielégítő megfogalmazásban törvénybe iktatott diszpozícióval - a rémhírtejesztés egyes típusainak büntetendővé nyilvánítása lehetséges. Ezek között említette a háborút, mint az Alkotmány 8. § (4) bekezdésének megítélése alá tartozó esetet (ABH 2000, 117, 130.).

A Btk. által körülírt, de az Alkotmány 8. § (4) bekezdésének hatálya alá is eső helyzetekben az alkotmányos védelem alatt álló feladat és kötelezettség kikényszerítése meggyőzően igazolja, hogy ennek érdekében nem feltétlenül szükségtelen és aránytalan a büntetőjogi eszközök igénybevétele sem. Következésképpen az, hogy háború idejére a harci szellem bomlasztására alkalmas magatartásokra, köztük bizonyos híreknek a katonák között történő terjesztésére a jogalkotó büntetőjogi tilalmakat állít fel, a háború természetéből és a katonáknak a háborúban játszott szerepéből következően szükségtelennek semmiképpen nem minősíthető.

4.1. Mindez azonban még nem teszi indokolatlanná az arányosság kérdésének vizsgálatát.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányos védelem alatt álló véleménynyilvánítás alapjogának korlátozhatóságára az arányosság tekintetében önálló rendszert dolgozott ki. Az alapjog lényeges tartalmát érintő törvények rendelkezéseit mindig megszorítóan kell értelmezni. Ezen belül is - különös tekintettel egy magatartás büntetendővé nyilvánítására - minden esetben vizsgálni kell, hogy a „kommunikációs anyajogot” korlátozó törvény másik alapjogot közvetlenül vagy csupán valamely intézmény közvetítésével véd, s legkisebb a súlya akkor, ha csupán valamely elvont érték (pl. köznyugalom) a védelem tárgya [részletesen pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 170-171, 176, 178.; 37/1992. (V. 10.) AB határozat, ABH 1992, 227, 229, 231.; Abh, ABH 2000, 177, 121-123.]. Ennél fogva a büntetőjogi eszközök igénybevételére csak a büntetőjogi dogmatika szempontjából is kellően határozott és konkrét, a jogbiztonság alkotmányi követelményét kielégítő törvényi tényállás mellett van mód.

4.2. Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban megállapította, hogy a rémhírterjesztés – a hír „minőségi jellemzői” tekintetében a jelenleg vizsgált rendelkezésnél a megsemmisítése előtt is jóval részletesebben kidolgozott – diszpozíciója nem felelt meg az alkotmányos büntetőjog formai követelményeinek. Rámutatott, hogy: „Az alkotmányos büntetőjog formai kritériumai szorosan összefüggnek az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében normatívan meghatározott jogállamiságból levezetett jogbiztonság követelményeivel [v. ö.: 11/1992 (III. 5) AB határozat – ABH 1992, 77, 84, 91-92.]” (ABH 117, 130-131.). „Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vizsgálni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e” [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 176.].

Szemben az Abh-ban megsemmisített, a hétköznapi értelemben is egyértelműen negatív értéktartamú elnevezést viselő rémhírterjesztés diszpozíciójának egyes elemeivel, a támadott tényállásban szereplő, a közfelfogás szerint is tág határok között megítélhető „riasztó hír” fogalma mind a jogalkalmazói gyakorlatban, mind az oktatást célzó vagy tudományos szakirodalomban kidolgozatlan. A szabályozás gyakori változásai miatt a támadott rendelkezésnek nincs, nem is lehet olyan másfél évszázadra visszatekintő, egységes ítélkezési gyakorlata, mint az Abh-ban vizsgált rémhírterjesztésnek volt. Az Abh-ból világosan kitűnik, hogy az elnevezésbeli különbözőségek ellenére a rémhírterjesztés és a vész hírterjesztés fogalmi elemei, dogmatikai sajátosságai – leszámítva a védett jogi tárgyak körét – a szabályozás kezdetétől fogva jelentős tartalmi azonosságot mutattak.

A harci szellem bomlasztása elnevezésű tényállás a jelenlegi formájában csak a Btk. hatályba lépése óta létezik. A korábbi szabályozás lényegesen eltérő fogalmi rendszert alkalmazott. A tényállásban szereplő és támadott „riasztó hír” fogalma a Btk. más tényállásaiban nem szerepel, így tartalma áttételesen sem meghatározott. A katonai ügyekre vonatkozó ítélkezésben hosszú időn át követett publicitás hiánya miatt a cselekmény ítélkezési gyakorlatára vonatkozó adatok is meglehetősen hézagosak.

Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatából következően a jogbiztonság, s ezen belül a normavilágosság, a norma alkalmazásának kiszámíthatósága, az önkényes értelmezés lehetőségének kizárása a személyes szabadságjogokat mindenkor erőteljesen érintő büntetőjogi következmények alkalmazhatósága

szempontjából abszolút érték és nem relativizálható [pl. részletesen: 2/1994. (I. 14.) AB határozat, ABH 2004, 41, 55.; 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997, 348, 353.; 47/2003. (X. 27.) AB határozat, ABH 2003, 525, 535.; 54/2004. (XII. 8.) AB határozat, ABH 2004, 679, 736-742.]. A vitatott rendelkezésben szereplő riasztó hír fogalma ezzel szemben - további ismérvek nélkül - szubjektív megítéléstől, személyes beállítódástól, konkrét helyzetek értékelésére vonatkozó képességektől és készségektől, élettapasztalattól, s a jogalkalmazó utólagos értékelését befolyásoló számos további körülménytől függő, relatív fogalom.

A hír jellegének értékelése a jogbiztonság szempontjából különösen aggályos a tényállásban szereplő háború és a kifejezetten immateriális fogalomnak számító harci szellem összefüggésében. A háború csupán önmagában, még az erre felkészített katonák esetén is a híreket, információkat sajátos szűrőn keresztül láttató, olyan feszült helyzetet jelent, amely a hír értékelésekor nem feltétlenül támogatja a higgadt megközelítést. Mindemellett a háború természetével együtt jár, hogy az abban részt vevők kedvezőtlen, nyugtalanító hírek sorozatával szembesülnek, amelyek riasztó voltának megítélése nem független sem a hír hozójának, sem a közléssel érintetteknek a lelki állapotától. A támadhatatlanul igaz hírek jelentős része is ijesztő vagy aggasztó, a közlésnek pedig előre behatárolhatatlan, az aktuális körülményektől és eseményektől függően kiszámíthatatlan következménye lehet a cselekmény védett jogi tárgyaként szereplő - az arányosság kérdésre vonatkozó alkotmányossági vizsgálatban immateriális értéként megjelenő - harci morálra. Ugyanakkor tény az is, hogy más esetekben a mindenki számára egyértelműen riasztó hír megismerése - sokszor csak a higgadt közlési módnak köszönhetően - semmilyen, vagy csak utólagos értékelés alapján és nehezen kimutatható kapcsolatban áll a harci szellem, méginkább a következmények alakulásával.

Nem téveszthető szem elől az sem, hogy napjainkban a háború nemcsak hagyományos eszközökkel folyik. A gerilla módszereket, kamikaze akciókat alkalmazó háborúra, illetve a terrorizmus elleni harcra a katona az elfogadott szakmai álláspontok és jogi dokumentumok szerint is csak korlátozott mértékben - a büntetőjogi értelemben vett részesként szóba jöhető civil lakosság pedig ennél még kevésbé - készíthető fel.

Ennél fogva a hír értékének megítélésénél még a „harcedzett” katona szakmai és pszichés felkészítése, korábbi harci helyzetben szerzett tapasztalata is leértékelődik. Így a magasan kvalifikált hivatásos állomány tagjai esetében is egyre keskenyebbé válik a mezsgye a szervezett harci feladat eredményes teljesítéséhez, a katonák és a civil lakosság életének, biztonságának megóvásához szükséges, valamint az információcserére vonatkozó nemzetközi szerződések alapján teljesítendő objektív tájékoztatás kötelezettsége és a különböző fokú, de szubjektíve sok esetben igaznak vélt túlzó, vagy egyszerűen téves, szakmailag hibás értékítélet és az abból levont következtetések közvetítése között.

Mindebből következően annak megítélése, hogy adott „riasztó” hír alkalmas-e a harci szellem bomlasztására, s így veszélyezteti-e a szervezett katonai feladatok ellátását, könnyen ad lehetőséget önkényes értelmezésre és jogalkalmazásra. A közlés harci szellem bomlasztására való objektív alkalmasságának, az elkövető büntetőjogi felelősségének megítélése számos, a cselekmény időpontjának, előzményeinek, a riasztó hírrel összefüggő adatoknak és tényeknek, az elkövető és a közléssel érintettek személyében rejlő sajátosságoknak, a hadi helyzetből fakadó specialitásoknak a függvénye. A törvényi tényállás megfogalmazása azonban ennek vizsgálatát közvetlenül nem, legfeljebb a cselekmény elemzése által tagoltan igényli. Ennek során viszont a jogalkalmazónak – végső soron a bíróságnak – igen nagy számú olyan körülményre (a háború típusától a nyelvi nehézségekig) kell figyelemmel lennie, amelyet sem a törvény, sem az ítélkezési gyakorlat vagy a jogirodalom nem határol körül, mert jelentős részük előre nem is kalkulálható. A jogalkalmazói mérlegelés szempontjai további kötöttséget, pontosítást tartalmazó tényállási elem (pl. motívum, eredmény) hiányában túlságosan tág határok között mozognak. Következésképpen ezek valamelyike a leggondosabb ügyfelderítés és mérlegelés esetén is figyelmen kívül maradhat. Mindez az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe ütköző jogbizonytalanságot jelent.

Az Alkotmánybíróság az Abh-ban foglaltakhoz hasonlóan ezúttal is hangsúlyozza, miszerint az Alkotmányból nem következik, hogy a büntetőjog csak a büntetőjogilag is értékelhető káros eredményekre reagálhat, és az immateriális veszélyeztető tényállások konstruálása általában véve szükségtelen és aránytalan jogkorlátozást testesít meg (Abh., 117, 131.). A jogbiztonság szempontjából azonban a speciális jogi tárgyat védő, a Btk. XX. fejezetében szabályozott katonai bűncselekmények esetében is érvényesülnie kell az általános alkotmányossági mércének.

5.1. Az Abh.-ban az Alkotmánybíróság összefoglalóan megállapította, hogy: „[a]z alkotmányos büntetőjog formai kritériumai szorosan összefüggnek, az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében normatívan meghatározott jogállamiságból levezetett jogbiztonság követelményeivel. [...] '[A] büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogi tárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazó részéről. Vizsgálni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendővé nyilvánított magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e.” (2000, 117, 130-131.)

A Btk. 366. §-a által védett közvetett jogi tárgy: a szervezett

harci feladat ellátása és a közvetlen jogi tárgy: a harci szellem kétségtelenül pozitív értéktartalmat is hordoznak. Ám ez utóbbi egyébként is parttalan fogalom és a szintén meghatározhatatlanul tág tartományban mozgó riasztó hír terjesztése, mint elkövetési magatartás között - a jogalkalmazó számára adott objektív eligazítás hiányában - a tényállás formulázása alapján is nehezen ismerhető fel objektív összefüggés. Ily módon a tényállás hiányos és pontatlan megfogalmazásának eredményeképpen a támadott az elkövetési magatartást meghatározó fogalom (riasztó hír terjesztése) és a védett jogi tárgy között sem állapítható meg közvetlen kapcsolat.

Az Alkotmánybíróság a 144/B/2003. AB határozatban megállapította, hogy „a bűncselekmény jogi tárgya fogalmilag az a társadalmi viszony, érték, érdek, amelyet a büntetőjog véd, illetőleg a bűncselekmény támad”. A Btk. különös részének tagolása, fejezetekkel, címekkel történő elkülönítése ugyan jelentőséggel bírhat a jogbiztonság követelménye szempontjából, ám a szerkezet kialakítása - s ezen belül a tényállás megnevezésére szolgáló megjelölés - „a büntetendőség szempontjából nem rendelkezik önálló normatív tartalommal” (ABK 2005, november, 741, 743.). A támadott tényállás esetében a védett jogi tárgy, az egyébként is nehezen meghatározható harci szellem, nem a normatív tartalommal bíró tényállásból, csupán - a fentiek értelmében alkotmányossági szempontból irreleváns módon - annak címéből következtethető ki. Mindez összességében azt eredményezi, hogy a büntetőjogi normából sem az elkövetési magatartás, sem a veszélyeztetett jogi tárgy nem állapítható meg.

Végeredményben tehát a Btk. támadott rendelkezésének vitatott fordulata - a jogbiztonsági korlátokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyva - előzetesen és általában teszi lehetővé az Alkotmány 61. § (1) bekezdése által védett véleménynyilvánítás jogának korlátozását. A Btk. megfogalmazása szerinti tilalomból ugyanis az következik, hogy - valóságtartalomra tekintet nélkül - háború idején, katonák előtt csak (a szintén bizonytalan megítélést feltételező) „jó hírt” lehet terjeszteni. Ez pedig a túl azon, hogy a háború természetével ellentétes követelmény, kizárhatja még az objektív tájékoztatás, tárgyyszerű közlés lehetőségét is, melyre éppen a katona és mások életének védelme érdekében van szükség. Ez utóbbiak minden helyzetben kiemelten védendő alkotmányos jogok és értékek, amelyet nemcsak más alapjogok gyakorlása nem, de más alapjogok gyakorlásának korlátozásából fakadó következmények sem veszélyeztethetnek.

5.2. A korlátozás mértéke ugyanakkor - a jogbizonytalansági tényezőkre visszavezethetően - lényegében az alkotmányos alapjog gyakorlásának felfüggesztésével egyenértékű. Minderre nem csupán az Alkotmány 8. § (4) bekezdésében nevesített körben, hanem a Btk. által ezzel egyenértékűvé avatott körülmények esetén (a haderő külföldi alkalmazása) is mód van. E jog gyakorlásának felfüggesztése a Btk. további rendelkezései folytán az Alkotmány 40/A. §-ában meghatározott - köztük

nemzetközi kötelezettségből eredő - feladatok ellátására köteles, a magyar honvédség állományába tartozó jogalanyokon kívül velük azonos módon és mértékben érint eltérő szervezethez (rendőrség, büntetés-végrehajtás szervezete, stb.) tartozó személyeket, s a büntetőjogi dogmatikából következően „civil” állampolgárokat is.

A Btk. 366. § (1) bekezdés harmadik fordulatában nem jut kifejezésre, hogy a Btk. XX. fejezetének hatálya, s így a támadott rendelkezés súlyos következményei nem csupán az Alkotmány 40/A. §-ban foglaltak szerint a haza fegyveres védelmére hivatott, katonai szervezet tagjaira terjednek ki. Differenciálás nélkül, velük egyenértékű szigorú alapjogi korlátozás alá esnek a még háború idején is eltérő feladatok megoldásával megbízott intézmények állományába tartozó és civil személyek is. A törvényhozó sem a korlátozás mértékének, sem az alkalmazható jogkövetkezményeknek a megállapításakor nem volt tekintettel továbbá arra, hogy ez az alapjogi sérelem nemcsak a haza védelmére irányuló alkotmányos kötelezettség teljesítésével összefüggésben, hanem a széles értelemben vett külföldi katonai akció idején is fennáll. Márpedig ez utóbbi esetben az Alkotmány 40/A. §-ának hatálya alá nem tartozó szervezetek tagjainak és más érintett személyeknek nincs olyan alkotmányos kötelezettsége, amely megalapozhatná a közlés szabadságára vonatkozó alkotmányos jog gyakorlásának de facto felfüggesztését.

5.3. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint az állam akkor folyamodhat az alapjogi korlátozás eszközeihez, ha más alapjogok, alkotmányos értékek védelme más módon nem érhető el [részletesen pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 171.; 56/1994. (XI. 10.) AB határozat, ABH 1994, 312, 313.; Abh., ABH 2000, 117, 123.] A jogbiztonság fentiekben részletezett sérelmével a véleménynyilvánítás alapjoga gyakorlásának sem kizárására, sem korlátozására még háború idején, s még a tényleges katonák tekintetében sem kerülhet sor. Mindemellett különbséget kell tenni a tényleges katonák valamint a büntetőjogi szempontból katonának minősülő személyek, illetve azon állampolgárok között, akik a katonai büntető anyagi jog hatálya alá a büntetőjog dogmatikájából és tételes rendelkezéseiből következően tartoznak. A korlátozás nem feltétlenül mindenkiel szemben és nem feltétlenül azonos mértékben indokolt.

A kifejtettekből következően a Btk. jelenlegi megoldása sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében védett jogbiztonság követelményét és erre figyelemmel aránytalanul korlátozza az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében védett alapjogot. Ezért alkotmányellenes.

4. Az indokolásban kifejtett érvekre figyelemmel Alkotmánybíróság a Btk. 366. § (1) bekezdésének harmadik fordulatát megsemmisítette. A részbeni megsemmisítésre figyelemmel megállapította a Btk. ezt követőleg hatályban maradó szövegét is. A jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendelésére az Alkotmánybíróságról szóló

1989. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 43. § (3) bekezdése szerint került sor.

A határozatnak a Magyar Közlönyben való közzététele az Abtv. 41. §-án alapszik.

Dr. Bihari Mihály
az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Bagi István
alkotmánybíró

Dr. Balogh Elemér
alkotmánybíró

Dr. Bragyova András
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád
előadó alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila
alkotmánybíró

Dr. Holló András
alkotmánybíró

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István
alkotmánybíró

Dr. Kovács Péter
alkotmánybíró

Dr. Paczolay Péter
alkotmánybíró